

Δόξα αὐτῷ ὁ ἴδιος
λοῦ, ἡ δόξα
τῆς ἐκείνου ἰσχύος
μὴ ἔσται
ἀπὸ τῆς ἐκείνου
ἐκείνου ἰσχύος
ἐκείνου ἰσχύος
ἐκείνου ἰσχύος
ἐκείνου ἰσχύος
ἐκείνου ἰσχύος
ἐκείνου ἰσχύος
ἐκείνου ἰσχύος

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΛΩΣΣΑ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΛΩΣΣΑ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΓΛΩΣΣΑ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Άνισες εξισώσεις: Η γλώσσα των νέων

Γιάννης Βελούδης

Οι «φωνές επαγρύπνησης, διαμαρτυρίας και πόνου για τη χαμηλή στάθμη της χρήσης της [γλώσσας μας]» δεν έχουν πάψει να ηχούν στα αυτιά μας εδώ και είκοσι περίπου χρόνια —πολλές φορές μάλιστα σαν σειρήνες ασθενοφόρου, ή και περιπολικού. Και αν κάποτε προκάλυψαν «ευεξήγητες εκατέρωθεν αντιδράσεις», αυτό ήταν το «αναγκαίο κακό κάθε καλού αγώνα για μια καλύτερη ελληνική γλώσσα». «Τίποτε, άλλωστε, απ' όσα λέγονται και γράφονται ως επισημάνσεις ή συνηγορίες για μια καλύτερη ποιότητα ελληνικής γλώσσας δεν πάει χαμένο.»

Ο Γιάννης Βελούδης είναι καθηγητής Γλωσσολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τα παραθέματα* δεν μπορεί παρά να προκάλεσαν σύγχυση στον προσεχτικό αναγνώστη. Η χρήση της γλώσσας μας ταυτίζεται άραγε με την ίδια τη γλώσσα μας; (Μόνο έτσι η χαμηλή στάθμη της πρώτης θα σήμαινε και χαμηλή στάθμη της δεύτερης, δικαιολογώντας «τον καλό αγώνα για μια καλύτερη ελληνική γλώσσα».) Αλλά, αν έτσι είναι τα πράγματα, πώς οι συντάκτες του κειμένου που παραθέτω καταφέρνουν να γράφουν καλά ελληνικά; Ή μήπως, τελικά, δεν γράφουν και τόσο καλά ελληνικά; (Η αμφίβολης αισθητικής έκφραση «για μια καλύτερη ποιότητα ελληνικής γλώσσας» μοιάζει να αντιμάχεται το εμπρόθετο περιεχόμενό της, και οι συντάκτες της να γίνονται σε κάποιο βαθμό θύματα του γνωστού μας «Δάσκαλε που δίδασκες...!») Να σκηνοθέτησαν, πάλι, τόσο σχολαστικά τις αιτιάσεις τους, μπολιάζοντάς τες επίτηδες με μια άστοχη έκφραση; Μάλλον απίθανο. Να έκαναν λάθος κι αυτοί στη χρήση; Το πιο πιθανό —και το πιο φυσικό—, θα ψιθύριζα στο

* Έχουν όλα αλιευθεί από την εναρκτήρια παράγραφο του βιβλίου *Ελληνική γλώσσα: Αναζητήσεις και συζητήσεις*, Ελληνικός Γλωσσικός Όμιλος, εκδ. Καρδαμίτσα, 1986, σ. 9.

αυτί του αναγνώστη που μπερδεύτηκε, μόνο και μόνο επειδή θέλησε να είναι προσεχτικός!

Τα λάθη είναι συχνό φαινόμενο στο λόγο, τόσο όταν μιλούμε ή γράφουμε τη γλώσσα μας όσο και όταν μιλούμε ή γράφουμε για τη γλώσσα μας (τη δεύτερη περίπτωση τη βαρύνουν και γλωσσολογικά λάθη). Ορισμένα από τα πρώτα —θα τα χαρακτηρίζα, ακριβέστερα, «λάθη»— συζητώ στη συνέχεια, όσο ο χώρος το επιτρέπει, με σημείο αναφοράς μια «προκλητική» πτυχή της ελληνικής, τη λεγόμενη “γλώσσα των νέων”.

Είναι γνωστές οι σχετικές κατηγορίες για «φθορά», «αφελληνισμό», «εκβαρβάρωση» και επικείμενο «θάνατο» της γλώσσας μας. Γνωστά είναι λίγο πολύ και τα «τεκμήριά» τους. Οι νέοι/νέες μας — χρησιμοποιούν ένα πολύ περιορισμένο λεξιλόγιο στην καθημερινή τους επικοινωνία

— παραμορφώνουν τη γλωσσική δομή αλλάζοντας τη σύνταξη ή τη “διάθεση” των ρημάτων (μας την πέσανε, δε λέει [=όχι: αμετάβατο], παίζει [=συμβαίνει: απρόσωπο], πάμε πλατεία, σπάστηκα [=εκνευρίστηκα]), τη σειρά ή τον αριθμό των συλλαβών (λόστρε <τρελός, ζα <πρέζα, τσοι <μπάτσοι), τη σειρά των φθόγγων (χίος <όχι)

— αναστατώνουν τον “παραγωγικό” μηχανισμό:

αργότερα >αργότερο, γάτα >γατόνι, τασάκι > τασάκος, φυτό [=σπασίχλας] >φύτουλας
 – αλλάζουν τις σημασίες των λέξεων: δε μασάμε [=δεν πιανόμαστε κορόιδα], ξιδάκιας [=αλκοολικός], στόκος [=χαζός]

– ανατρέπουν τη διάκριση “μιλώ/χουδαίολογώ”: ρε μαλάκα, ρε πούστη σε φιλικές (μεταξύ τους) προσφωνήσεις, γαμώ σε επιτατικές εκφράσεις, π.χ. και γαμώ τα γέλια [=έγινε πολύ γέλιο], χέστηκα! [=αδιαφορώ], γάμησέ τα! [=πολύ καλά/κακά]

– δανείζονται αλόγιστα από ξένες γλώσσες, ιδιαίτερα από τα αγγλικά

– περιφρονούν κοινωνικά κατοχυρωμένες κανονικότητες, π.χ. χρήση πληθυντικού αριθμού όταν απευθυνόμαστε σε άγνωστους και μεγαλύτερους.

Η «ακηδία» των νέων εύκολα μπορεί να οδηγήσει στην κηδεία της γλώσσας μας, λένε οι φωνές. Αφανής καταλύτης αυτής της προφητείας, ο κοινός τόπος “οι νέοι είναι το αύριο του έθνους μας”, που αφήνεται να δράσει υπόγεια, υποβάλλοντας ένα ζοφερό γλωσσικό αύριο, αυτό ακριβώς που θα καθορίζουν οι «γλωσσικά ανεπαρκείς» νέοι/νέες του σήμερα· και, προφανώς, ένα ακόμη ζοφερότερο μεθαύριο που θα εγγυώνται τα παιδιά τους, οι νέοι/νέες του «αύριο», πάνω στην «αφελληνισμέ-

νη» γλωσσική βάση που θα τους έχει κληροδοτηθεί. Ξεχωρίζω δύο από τις αθέμιτες εξισώσεις που τρέφουν –αν δεν τρέφονται από– αυτόν τον «αυριανισμό»:

1. Μια ποικιλία της γλώσσας με όλα τα χαρακτηριστικά του εφήμερου, περιορισμένη τοπικά (νεανικές παρέες, νεανικά περιοδικά) και χρονικά (μικρές σχετικά ηλικίες), θεωρείται αυθαίρετα ως η μοναδική ποικιλία της ελληνικής που γνωρίζουν οι νέοι/νέες: “γλώσσα των νέων” = η ελληνική των νέων! Άραγε με αυτήν την ποικιλία γράφουν στις εξετάσεις τους για το πανεπιστήμιο ή απευθύνονται προς έναν ηλικιωμένο (εκτός αν για δικούς τους –μη γλωσσικούς, πάντως– λόγους θέλουν να προκαλέσουν); Προφανώς όχι. Το φαινόμενο είναι διαχρονικό, αλλά και διαγλωσσικό, απαντάται δηλαδή σήμερα, όπως και παλιότερα, σε πολλές γλώσσες. Και δε θα διεκδικούσα καμιά πρωτοτυπία, αν μιλούσα για το συνθηματικό χαρακτήρα της “γλώσσας των νέων” και τη λειτουργία της ως γλωσσικής ταυτότητας και παράγοντα αλληλεγγύης.* Θα ήθελα όμως να πω δυο λόγια για

* Για τα γνωρίσματα αυτά της νεανικής «αφασίας», αλλά και τη διεθνικότητα της σχετικής κινδυνολογίας,

την τεχνική της ανάπτυξης αυτής της ποικιλίας, με αφορμή τη δεύτερη αθέμιτη εξίσωση:

2. Λάθη που οφείλονται πράγματι σε άγνοια της γλώσσας, π.χ. *θα δεν έρθει, *μη θα έρθεις, *να δεν πάει, *έρθει μην έρθει—για να περιοριστώ σε δείγματα λαθών με άρνηση—, και δε γίνονται ποτέ από ομιλητές/τριες οποιασδήποτε ηλικίας, εξισώνονται σιωπηλά με «λάθη» που ισχύουν από καταβολής γλωσσών, καθώς κινητοποιούνται από την ανθρώπινη φύση και την ίδια τη γλωσσική γνώση. Η “αναλογία”, η “απλολογία”, η “επανεπίσχυση” βρίσκονται συνήθως πίσω τους. Το καλύτερο π.χ. από μια άλλη άποψη, που με ενδιαφέρει ιδιαίτερα, για να μην πω με συγκινεί, ως γλωσσολόγο, μαρτυρεί γνώση της γλώσσας: ο «αναδιπλασιασμός» της παραγωγικής κατάληξης του συγκριτικού βαθμού επιστρατεύεται από

βλ. το κείμενο, και τη βιβλιογραφία, του Γιάννη Ανδρουτσόπουλου “Η γλώσσα των νέων σε συγκριτική προοπτική: Ελληνικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Ιταλικά”, στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, Πρακτικά της 17ης Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1997, σ. 562-576, απ’ όπου και το μεγαλύτερο μέρος του υλικού που παραθέτω.

το νεαρό ομιλητή για να διπλασιάσει την ένταση του χαρακτηρισμού, γιατί ο τυπικός τρόπος, καλύτερος, αποδεικνύεται για την περίπτωση «λίγος», και χρειάζεται ενίσχυση: το ίδιο, διαχρονικά ενεργό στη γλώσσα μας, φαινόμενο δεν έχουμε και με το διπλασιασμό της άρνησης στο *Ούτε ο Γιάννης δεν ήρθε*, ενισχυμένη εκδοχή τού—κατά τα άλλα ισοδύναμου— *Ούτε ο Γιάννης ήρθε*;

Γενικότερα, οι γλωσσικές πρωτοβουλίες των νέων φαίνεται να ανάγονται στο σχήμα “παράλλαγές πάνω σ’ ένα (γνωστό) θέμα”, με κύριο, και ευνόητο, χαρακτηριστικό τής (προς πάσα κατεύθυνση) εφαρμογής του την υπερβολή: το πάμε πλατεία π.χ. έχει «υπόψη» του την ορθόδοξη σύνταξη πάω σχολείο: ο περιορισμένος αριθμός λεξικών μορφών (όχι σημασιών) και η περικοπή συλλαβών έχουν πίσω τους τη συνθηματικότητα και κρυπτικότητα άλλων, παλιότερων, ποικιλιών: η προσφώνηση *μαλάκα* (άνευ γένους) έχει στο παρελθόν της το γνωστό μας *ρε* (<μωρέ [=βλάκα], άνευ γένους-αριθμού): το (και) *γαμώ* ενισχύει, με τη συγκεκριμένη επιλογή, την κλασική επιτατική λειτουργία τού *και*. Όσο για τον «άκριτο δαισισμό» από τα αγγλικά, οι αναμάρτητοι πρώτοι

τον λίθον βαλέτωσαν! (By the way, να αναλογιστούμε και πόσοι «γαλλισμοί» έχουν εγκατασταθεί στη γλώσσα μας μέσω της “καθαρεύουσας” – των μεγάλων, όχι των νέων;)

Για να γίνω επιθετικότερος, επιβάλλεται να αναγνωριστεί η γλωσσική δημιουργικότητα των νέων, για να φανεί η προσήλωσή της σε κανονικότητες που χαρακτηρίζουν τη γλώσσα μας, αλλά και τις γλώσσες γενικά. Είναι γνωστή, διαχρονικά και διαγλωσσικά, η μετακίνηση από αισθητηριακές σημασίες σε γνωστικές, “επιστημικές”, σημασίες.*

(α) Να θυμηθούμε το αρχαιοελληνικό οίδα [=έχω δει = γνωρίζω] και τα γνωστά μας βλέπεις [=κατανοείς] τι λέω; ανοιχτομάτης, κρυστάλλινη διατύπωση, φωστήρας, δίπλα στα «ανορθόδοξα» σημερινά μου 'ρθε φλασάκι [=ξαφνική ιδέα], την είδε [=θεώρησε ότι είναι] αρχηγός, χλομό [=μη

* Βλ. Eve Sweetser, *From Etymology to Pragmatics*, CUP, 1990. Για μια πρώτη απόπειρα εφαρμογής του μοντέλου της στην καθ' ημάς “γλώσσα των νέων” βλ. Βασιλική Μητροτάσιου, *Γνωστική σημασιολογική προσέγγιση λέξεων και εκφράσεων*, μεταπτυχιακή εργασία, Τομέας Γλωσσολογίας Α.Π.Θ., 1996.

πιθανό), αστέρι [=εξαιρετικός], τζάμι [=άψογος] (όραση);

(β) Να θυμηθούμε τα παλιότερα χάφτας, κατάπια την προσβολή, άνοστο αστείο, αλλά και το ευαγγελικό την δε κάμηλον καταπίνοντες, δίπλα στα σύγχρονα δε μασάμε, μασάει η κατσίκα τα ραμά; ή δε σφάξανε! [=άρνηση] (γεύση);

(γ) Να θυμηθούμε τα αποδεκτά αναψηλάφηση (της δίκης), πολύ τα ψειρίζεις!, κρύε! μαζί με τα «απορριπτέα» την φαχουλεύτηκα (την υπόθεση), είναι κολλημένος, (έχει στο μυαλό) σφηνωμένη τυρόπιτα [=δεν καταλαβαίνει] (αφή);

Πάντως, σίγουρα να μην ξεχάσουμε ότι η γλώσσα των νέων αποτελεί πλούτο, κι όχι απειλή για την ελληνική!

Επιλογή βιβλιογραφίας

Ανδρουτσόπουλος Γιάννης, «Γλώσσα των νέων και γλωσσική αγορά της νεανικής κουλτούρας», στο *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα, Πρακτικά της 18ης Ετήσιας Συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1998*, σ. 41-55.

Βελούδης Γιάννης, «Η σημασιολογία της ελληνικής γλώσσας», υπό δημοσίευση στο ειδικό τεύχος-αφιέρωμα *Η ελληνική γλώσσα στον 21ο αιώνα του περιοδικού Μέντορας, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο*.

Iordanidou A. και Androutsopoulos I., «Teenage Slang in Modern Greek», στο G. Drachman, A. Malikouti-Drachman, G. Fykias και C. Klidi, *Greek Linguistics '95 – Ελληνική γλωσσολογία '95, Proceedings of the 2nd International Conference on Greek Linguistics, University of Salzburg, 1997*, σ. 267-276.

Νικηφορίδου Κ., «Η μεταφορικότητα της σκέψης: Φιλοσοφικές και γλωσσολογικές προσεγγίσεις», στο Δ. Κατή, Μ. Κονδύλη και Κ. Νικηφορίδου (επιμ.), *Γλώσσα και νόηση*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1999, σ. 163-178.

Το «απαραβίαστο» της ιστορικής ορθογραφίας

Ελένη Καραντζόλα

Οι έννοιες του «ορθογραφικού λάθους» και της «ορθογραφικής αλλαγής» έχουν, τουλάχιστον στον ευρωπαϊκό χώρο, μακρά ιστορία. Υπάρχουν βέβαια γλώσσες όπως τα φιλανδικά, τα τουρκικά ή τα σερβοκροατικά για τις οποίες οι έννοιες αυτές στερούνται περιεχομένου. Κι αυτό γιατί στις συγκεκριμένες γλώσσες, που διαθέτουν φωνητική –όπως λέγεται– γραφή, ισχύει σε γενικές γραμμές η αρχή της αμφιμονοσημαντότητας: για κάθε φώνημα υπάρχει ένα και μόνο γραφικό σύμβολο και, αντίστροφα, κάθε γραφικό σύμβολο δηλώνει ένα και μόνο ένα φώνημα.

Η Ελένη Καραντζόλα είναι τακτική ερευνήτρια στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας